

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 369

Przemiany strukturalne i koniunkturalne na światowych rynkach

Tom 1

Redaktorzy naukowi

Jan Rymarczyk

Małgorzata Domiter

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-478-3 (całość)
ISBN 978-83-7695-451-6 (tom 1)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Franciszek Adameczuk: Identyfikacja modelu klastra oraz etapu jego rozwoju na przykładzie klastra ceramika i turystyka	11
Łukasz Ambroziak: Ocena pozycji konkurencyjnej nowych państw członkowskich UE w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi ...	25
Eric Ambukita: Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Demokratycznej Republice Konga w latach 2009-2012.....	36
Zbigniew Bentyn: Rola e-logistyki w procesie adaptacji struktury łańcucha dostaw do potrzeb klientów	48
Zbigniew Biniek: Proces wprowadzenia euro na Łotwie – wnioski dla Polski	58
Sebastian Bobowski: Implikacje ekonomiczne i polityczne projektu trójstronnego porozumienia o wolnym handlu Chiny – Japonia – Republika Korei	67
Elżbieta Bombińska: Pozycja państw azjatyckich w światowym eksporcie usług na początku XXI wieku.....	78
Jarosław Brach: Europejski – unijny drogowy transport ładunków w procesach internacjonalizacji i globalizacji – przyczyny sukcesu tej gałęzi	89
Dominika Brzęczek-Nester: Zmiany struktury geograficznej oraz struktury przedmiotowej obrotów towarowych w polskim handlu zagranicznym w latach 1999-2012.....	113
Anna Chrzęściewska: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Meksyku.....	129
Monika Chutnik, Aleksandra Kuźmińska-Haberła: Polska i Polacy w oczach młodych Europejczyków studiujących na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu. Stereotypy a decyzje edukacyjne.....	138
Małgorzata Czarnas: Atrakcyjność lokalizacji usług offshoringowych w Polsce na tle wybranych krajów Europy Środkowo-Wschodniej.....	148
Małgorzata Czermińska: Graniczny ruch towarowy w Unii Europejskiej – wybrane aspekty z punktu widzenia procedur celnych	160
Małgorzata Domiter: Jakość instytucjonalna a zjawisko kłęski bogactwa	174
Jerzy Dudziński: Nowe relacje cen w handlu międzynarodowym a rola Chin w gospodarce światowej	188
Elżbieta Golemska, Małgorzata Szczyt: Wpływ logistyki międzynarodowej na przemiany strukturalne i koniunkturalne na rynkach światowych..	198
Eugeniusz Gostomski: Łotwy droga do strefy euro.....	209
Monika Grottel: Polska Służba Celna w realizacji innowacyjnego systemu obsługi podmiotów gospodarczych	219

Marcin Haberla: Przesłanki tworzenia klastrów i inicjatyw klastrowych w Polsce oraz cele ich funkcjonowania w świetle wyników badań własnych.....	230
Agnieszka Hajdukiewicz: Przyczyny wzrostu światowych cen produktów rolno-spożywczych w pierwszej dekadzie XXI wieku.....	239
Rafał Hryniewiecki: Geopolityczne implikacje zmian na światowych rynkach energetycznych – przypadek Kataru	251
Anna H. Jankowiak: Lokalizacja w klastrze jako motyw internacjonalizacji przedsiębiorstw	263
Dorota Agata Jarema: Reforma przedsiębiorstw państwowych w Chińskiej Republice Ludowej.....	272
Artur Klimek: Zmiany w polskich przedsiębiorstwach wskutek umiędzynarodowienia	288
Karolina Łopacińska: Inwestycje bezpośrednie chińskich przedsiębiorstw na rynku europejskim w przekroju branż	298
Marek Maciejewski: Specjalizacja i konkurencyjność eksportu państw Unii Europejskiej na rynki zewnętrzne.....	309
Dominika Malchar-Michalska: Polski eksport owoców i przetworów z owoców w latach 2001-2012	320
Joanna Michalczyk: Ewolucja polityki rolnej Unii Europejskiej na tle koncepcji zrównoważonego rozwoju	333
Wawrzyniec Michalczyk: Zmienność kursu złotego względem euro na tle innych walut krajów Unii Europejskiej	351
Bartosz Michalski: Zaawansowanie technologiczne polskiej wymiany handlowej w perspektywie problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego. Przypadek sektorów <i>low-tech</i> w latach 2001-2012	363
Magdalena Myszkowska: Atrakcyjność krajów Europy Środkowo-Wschodniej jako miejsca lokalizacji offshoringu usług	376

Summaries

Franciszek Adamczuk: Cluster model identification and its development stage on the example of ceramics and tourism cluster	24
Łukasz Ambroziak: The assessment of the competitive position of the new EU member states in foreign trade of agri-food products	35
Eric Ambukita: Foreign direct investment in the Democratic Republic of Congo in the years 2009-2012.....	47
Zbigniew Bentyn: The role of e-logistics in the process of adapting the structure of the supply chain to customer needs.....	57
Zbigniew Biniek: The process of euro introduction in Latvia – conclusions for Poland	66

Sebastian Bobowski: Economic and political implications of the project of China – Japan – Republic of Korea trilateral free trade agreement.....	77
Elżbieta Bombińska: The position of Asiatic countries in the world's export of services at the beginning of XXI century.....	88
Jarosław Brach: European – European Union road freight transport in the processes of internationalization and globalization – reasons behind the success of that mode	112
Dominika Brzęczek-Nester: Spatial-structural changes in Poland's foreign trade in 1999-2012.....	128
Anna Chrzęściewska: Foreign direct investment inflows to Mexico	137
Monika Chutnik, Aleksandra Kuźmińska-Haberla: Poland and Polish people in the eyes of young Europeans studying at the University of Economics in Wrocław. Stereotypes vs. educational decisions.....	147
Malgorzata Czarnas: Attractiveness of the offshoring services location in Poland against chosen Central and Eastern Europe countries.....	157
Malgorzata Czermińska: Border freight traffic in the European Union – some aspects from the point of view of customs procedures	173
Malgorzata Domiter: Institutional Quality and its relation to “the paradox of plenty” phenomenon.....	187
Jerzy Dudziński: New price relations in international trade and the role of China in the world economy.....	197
Elżbieta Golemska, Malgorzata Szczyt: Influence of international logistics on structural and economic changes on the global markets.....	208
Eugeniusz Gostomski: The Latvian way to the European Monetary Union ..	218
Monika Grottel: Polish Customs Authority in the implementation of innovative system of services for entrepreneurs.....	229
Marcin Haberla: Premises of clusters and cluster initiatives creation in Poland and the aims of their functioning in the light of own surveys	238
Agnieszka Hajdukiewicz: Reasons for the increase in world prices of agricultural products in the first decade of the XXI century	250
Rafał Hryniewiecki: Qatar and the geopolitical implications of the new developments on global energy markets	262
Anna H. Jankowiak: Location in the cluster as a motive of internationalization of enterprises	271
Dorota Agata Jarema: Reform of the State-Owned Enterprises in the Peoples Republic of China.....	286
Artur Klimek: Changes in Polish enterprises resulting from internationalization	297
Karolina Łopacińska: Direct investment of Chinese enterprises on the European market branch in the cross section of industries	308
Marek Maciejewski: Specialization and competitiveness of export of the EU countries to external markets	319

Dominika Malchar-Michalska: Polish export of fruit and fruit preparations in the period 2001-2012.....	332
Joanna Michalczyk: The evolution of European Union's agricultural policy against the background of the conception of sustainable development.....	350
Wawrzyniec Michalczyk: The volatility of the zloty's exchange rate to the euro against the background of other currencies of the European Union member states	361
Bartosz Michalski: Technological intensity of Polish foreign trade in the perspective of the concept of economic security. The case of low-tech sectors in the period 2001-2012	375
Magdalena Myszkowska: The attractiveness of Central and Eastern Europe countries for services offshoring.....	386

Eugeniusz Gostomski

Uniwersytet Gdański

e-mail: egostomski@wp.pl

ŁOTWY DROGA DO STREFY EURO

Streszczenie: Przedmiotem opracowania jest droga, jaką przebyła gospodarka Łotwy od zapoczątkowania transformacji gospodarczej na początku lat 90. XX wieku do wprowadzenia euro na początku 2014 roku. Dokonano krótkiej analizy procesu łotewskiej transformacji gospodarczej oraz zwrócono uwagę na czynniki dynamicznego rozwoju gospodarczego Łotwy, a następnie zbadano przyczyny głębokiego kryzysu ekonomicznego w tym kraju i przedstawiono działania podjęte w celu spełnienia kryteriów konwergencji zgodnie z Traktatem z Maastricht. W końcowej części opracowania skoncentrowano się na aspektach technicznych wprowadzenia euro i nakreślono oczekiwane korzyści z przystąpienia Łotwy do strefy euro.

Słowa kluczowe: łąt, euro, kryteria konwergencji.

DOI: 10.15611/pn.2014.369.1.17

1. Wstęp

Transformację gospodarczą Łotwy uwieńczyło przystąpienie w 2004 roku do Unii Europejskiej, co stało się istotnym czynnikiem dynamicznego rozwoju w następnych kilku latach. Łotwę w latach 2008-2009 boleśnie dotknął kryzys gospodarczy. Jednakże rządowi stosunkowo szybko udało się przezwyciężyć kryzys i spełnić kryteria zbieżności z Maastricht. Choć kryzys zadłużeniowy w strefie euro nie został jeszcze przezwyciężony, Łotwa 1 stycznia 2014 roku wprowadziła u siebie wspólną walutę europejską, stając się osiemnastym krajem eurolandu. Jak podkreślił unijny komisarz ds. spraw gospodarczych i walutowych O. Rehn, decyzja Łotwy o przyjęciu euro jest oznaką zaufania do wspólnej waluty i kolejnym dowodem na to, że strefa euro się nie rozpadnie. Akt ten ma dla Łotyszów nie tylko duże znaczenie ekonomiczne, ale też geopolityczne. Członkostwo w Unii Gospodarczej i Walutowej oznacza bowiem dla Łotwy zrzucenie przypisywanej jej łatki kraju postsowieckiego i zbliżenie się do samego centrum Unii Europejskiej. Jednak w niniejszym artykule uwaga będzie skoncentrowana głównie na aspektach ekonomicznych wejścia Łotwy do strefy euro, a nie politycznych.

2. Transformacja gospodarcza i sukcesy ekonomiczne Łotwy

Łotwa z powierzchnią 65 tys. km² i dwoma milionami mieszkańców, z czego jedną trzecią stanowią mieszkańcy Rygi, jest jednym z najmniejszych państw członkowskich Unii Europejskiej. Jest to kraj nizinny, o dużej liczbie jezior polodowcowych, w znacznym stopniu zalesiony, pozbawiony większych zasobów bogactw naturalnych, oprócz torfu, dolomitów i bogatych w drewno lasów, bardzo słabo zaludniony – na km² przypada tylko 31 osób. Spuścizną po półwiecznej przynależności Łotwy do ZSRR jest fakt, iż prawie jedną trzecią jej mieszkańców stanowią Rosjanie, którzy bardzo niechętnie integrują się z Łotyszami. Sami Łotysze podkreślają swoje silne związki historyczne i kulturowe ze Szwecją i Niemcami, a mieszkający na Łotwie Polacy z Polską. Na skutek masowych wyjazdów młodych ludzi za granicę w poszukiwaniu lepszej pracy od czasu przystąpienia Łotwy do UE zmniejsza się liczba jej mieszkańców i pogarsza struktura demograficzna społeczeństwa łotewskiego.

Po uzyskaniu pełnej niezależności politycznej w 1991 roku Łotwa, przy wydatnej pomocy krajów skandynawskich, stworzyła u siebie system demokratyczny i przestawiła gospodarkę na tory rynkowe. Transformacja gospodarcza zapoczątkowana została w latach 1991-1992 uwolnieniem prawie wszystkich cen towarów i usług, stworzeniem niezależnego banku centralnego i tzw. małą prywatyzacją, która objęła ponad 3 tysiące małych i średnich przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych. W 1992 roku na Łotwie przystąpiono do prywatyzacji dużych przedsiębiorstw, ale dopiero w 1994 roku nabrała ona rozpędu. Preferowanymi formami sprzedaży przedsiębiorstw były: przetarg i sprzedaż udziałów w skomercjalizowanych uprzednio spółkach, przy czym ofertę kierowano przede wszystkim do inwestorów zagranicznych dysponujących odpowiednim kapitałem i nowoczesnym know-how w dziedzinie zarządzania i technologii [Schrader, Laaser 1997, s. 17-19]. Do końca 2003 roku sprywatyzowano 98,2% wszystkich łotewskich przedsiębiorstw państwowych.

W latach 1992-1993 Łotwę dotknął ostry kryzys związany z zerwaniem powiązań z gospodarką byłego ZSRR. W 1992 roku PKB skurczył się aż o 34,5%, ale już od 1994 roku sytuacja gospodarcza ulegała systematycznej poprawie, co zaowocowało stopniową poprawą poziomu dobrobytu jej mieszkańców. Okres prosperity trwał nieprzerwanie od 1997 roku do końca 2007 roku.

Ważnym celem Łotwy, podobnie jak dwóch pozostałych krajów bałtyckich, stała się integracja ze strukturami politycznymi i ekonomicznymi Europy Zachodniej, którą postrzegano jako gwaranta niepodległości kraju i trwałego wyrwania się spod wpływów rosyjskich. W 2003 roku Łotwa została przyjęta do NATO, a w maju 2004 roku wraz z dziewięcioma innymi krajami przystąpiła do UE. Od tego czasu aż do kryzysu w 2008 roku PKB Łotwy wzrastał w tempie przekraczającym 10% rocznie (w 2006 r. dynamika wzrostu wyniosła 12,2%, podczas gdy kraje Eurolandu w tym czasie rozwijały się w tempie 2% rocznie (zob. tab. 1).

Tabela 1. Tempo wzrostu PKB w krajach bałtyckich i UE 27 w latach 2001-2013 (w %)

Lata	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UE 27	3,9	2,0	1,3	1,3	2,5	2,0	3,2	2,9	0,7	-4,2	2,1	1,7	-0,4	0,1
Łotwa	6,9	8,0	6,5	7,2	8,7	10,6	12,2	10,0	-2,8	-17,8	-1,3	5,3	5,2	4,1
Litwa	3,3	6,7	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,8	1,6	6,0	3,7	3,3
Estonia	10,0	7,5	7,9	7,6	7,2	9,4	10,1	7,5	-4,2	-14,1	2,6	9,6	3,9	0,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, www.eurostat.ec.europa.eu.

Podstawą sukcesów gospodarczych kraju było kilka czynników: szybka prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych (w rękach państwa pozostały tylko przedsiębiorstwa o dużym znaczeniu dla bezpieczeństwa kraju, jak kolej i przedsiębiorstwa energetyczne), odejście od subwencjonowania nieefektywnej produkcji, stabilna i od 2005 roku sztywno powiązana waluta (łąt) z euro, liberalna polityka podatkowa (stopa podatku dochodowego została obniżona do 25%) i szerokie otwarcie gospodarki narodowej na zagraniczne inwestycje bezpośrednie i portfelowe. Jednak najważniejszym motorem rozwoju gospodarczego Łotwy był dynamiczny wzrost prywatnej konsumpcji, stymulowany nisko oprocentowanymi kredytami konsumpcyjnymi i mieszkaniowymi zaciąganimi najczęściej w euro. Dzięki wysokiej dynamice konsumpcji zmniejszał się dystans dzielący Łotwę pod względem poziomu życia od najbogatszych krajów europejskich.

Łotwa w krótkim czasie zmodernizowała swoją infrastrukturę transportową i telekomunikacyjną, rozbudowała bazę turystyczną, po części zrestrukturyzowała też rolnictwo i przy aktywnym udziale inwestorów zagranicznych zmodernizowała istniejące i zbudowała nowe, konkurencyjne w skali międzynarodowej, przedsiębiorstwa, szczególnie przemysłu elektromaszynowego.

Bardzo dynamicznie do czasu wybuchu kryzysu zwiększał się łotewski eksport (w tempie około 20% rocznie), ale w stosunku do PKB jego wartość w 2008 roku stanowiła tylko 30%, podczas gdy analogiczny wskaźnik dla Estonii wynosił 53%, a dla Litwy 50%. Gospodarka Łotwy w porównaniu z pozostałymi krajami bałtyckimi była więc w mniejszym stopniu uzależniona od eksportu i tym samym od koniunktury na rynkach zagranicznych. W 2008 roku wartość łotewskiego eksportu wynosiła 6,2 mld euro, a wartość importu 10,6 mld euro, saldo obrotów towarowych z zagranicą było więc podobnie jak w poprzednich latach ujemne i wynosiło aż 4,4 mld euro. Aż 73% eksportu skierowane zostało do krajów UE, głównie na Litwę oraz do Estonii, Niemiec, Szwecji i Polski, a spośród krajów trzecich największym nabywcą łotewskich towarów była Rosja. Wyżej wymienione kraje były też najważniejszymi partnerami handlowymi Łotwy w imporcie. W łotewskim eksporcie dominowały: drewno, meble, artykuły spożywcze, maszyny i sprzęt elektryczny, a w imporcie maszyny, sprzęt elektryczny, produkty mineralne, artykuły spożywcze, samochody i produkty chemiczne.

Przed kryzysem lat 2008-2009 szerokim strumieniem na Łotwę napływał kapitał w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych, głównie z krajów skandynawskich, USA i Niemiec. W 2008 roku wartość BIZ przekroczyła 8 mld euro. Inwestorzy zagraniczni najchętniej inwestowali w banki, centra handlowe, hotele i przedsiębiorstwa przemysłowe bazujące na pracochłonnych technologiach, korzystając z tańszej siły roboczej na Łotwie. W 2008 roku PKB *per capita*, liczony według parytetu siły nabywczej, wynosił 10 tys. euro, co stanowiło 53% średniego unijnego poziomu (UE27).

Na Łotwie stworzono nowoczesny system bankowy. W dużym stopniu stało się to możliwe dzięki zaangażowaniu się banków zagranicznych, szczególnie szwedzkich i kapitału niemieckiego, w restrukturyzację banków łotewskich i utworzeniu w tym kraju nowych instytucji kredytowych, w tym unii kredytowych odpowiadających polskiemu Spółdzielczym Kasom Oszczędnościowo-Pożyczkowym.

Według danych Europejskiego Banku Centralnego na koniec 2007 roku na Łotwie było 31 banków i oddziałów banków zagranicznych, które łącznie posiadały 680 placówek bankowych i zatrudniały prawie 13 tys. osób. Aktywa sektora bankowego wynosiły 30,8 mld euro i były prawie 4 razy wyższe niż w 2003 roku. Cechą charakterystyczną łotewskiego systemu bankowego były duże dysproporcje między wartością kredytów udzielanych podmiotom niefinansowym (20,8 mld euro na koniec 2008 roku) i wartością depozytów pozyskanych od podmiotów niefinansowych (14,4 mld euro). Różnicę tę banki pokrywały środkami pozyskiwanymi od swoich zagranicznych matek. Proces prywatyzacji sektora bankowego na Łotwie nie został całkowicie zakończony, a udział banków kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w aktywach systemu bankowego był niższy (w 2008 roku wynosił 63%) niż w Estonii i na Litwie [Gostomski 2009].

3. Przyczyny i skutki kryzysu gospodarczego

Tak jak nieoczekiwanie w latach 2005-2007 łotewska gospodarka stała się najszybciej rozwijającą się gospodarką UE, tak również – wbrew wszystkim prognozom – w latach 2008-2009 najboleśniej została dotknięta globalnym kryzysem gospodarczym. Złożyło się na to wiele czynników. Kryzys ten obnażył słabe strony gospodarki łotewskiej i błędy popełnione w polityce ekonomicznej rządu, a także unaocznili, że banki, w tym kontrolowane przez inwestorów zagranicznych, prowadziły zbyt ofensywną politykę kredytową, która przyczyniła się do powstania bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości i nadmiernego zadłużenia łotewskich gospodarstw domowych.

Pierwsze symptomy przegrzania koniunktury na Łotwie wystąpiły już w drugiej połowie 2007 roku, kiedy gwałtownie zaczął się powiększać deficyt na rachunku bieżącym bilansu płatniczego (pod koniec 2007 roku wyniósł 22,6% PKB i był jednym z największych w całej UE). Konsekwencją tego był nasilający się spadek zaufania rynków finansowych do gospodarki łotewskiej i stopniowe wycofywanie

kapitału przez inwestorów zagranicznych. Kolejnym przejawem nadchodzących trudności ekonomicznych Łotwy był wysoki poziom długu publicznego i wzrost inflacji z 6,6% w 2006 roku do 10,1% w 2007 roku. Łotysze zaczęli więc płacić rachunki za życie ponad stan w poprzednich latach. Kryzys brutalnie uświadomił im, że na dłuższą metę nie można utrzymywać sytuacji, w której zarobki rosną znacznie szybciej niż wydajność pracy. Warto tutaj podkreślić, że w latach 2005-2008 średnie płace na Łotwie niemal się podwoiły przy tylko nieznacznym wzroście wydajności pracy.

W związku ze światowym kryzysem finansowym banki działające na Łotwie, aby nie dopuścić do pogorszenia jakości portfela kredytowego, drastycznie ograniczyły kredyty dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Spowodowało to spadek olbrzymi spadek popytu wewnętrznego i zmniejszenie produkcji przemysłowej, ograniczenie liczby budowanych mieszkań i redukcję sprzedaży usług. Praktycznie zamarła sprzedaż nowych samochodów i załamał się rynek mieszkaniowy, co znalazło wyraz w spadku cen mieszkań w Rydze i innych miastach o więcej niż połowę. Tym niekorzystnym zjawiskom towarzyszył gwałtowny spadek dochodów fiskalnych państwa.

W 2008 roku łotewski PKB obniżył się o 4,6%, inflacja wzrosła do 15,4%, a stopa bezrobocia podniosła się do 7,5%. Dalsze pogorszenie sytuacji gospodarczej na Łotwie nastąpiło w 2009 roku: PKB skurczył się aż o 17,7%, deficyt budżetowy zwiększył się do 9,7% PKB, a stopa bezrobocia wzrosła niemalże do 19% (zob. tab. 2).

Tabela 2. Łotwa: podstawowe dane makroekonomiczne

Lp.	Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
1	Dynamika PKB (w %)	-2,8	-17,7	-1,3	5,5	5,2	4,0
2	PKB <i>per capita</i> (tys. euro)	10,2	8,3	8,6	9,8	10,9	b.d.
3	Stopa inflacji (w %)	15,4	3,5	-1,1	4,2	2,3	1,8
4	Stopa bezrobocia (w %)	7,5	16,9	18,7	16,2	14,9	13,2
5	Deficyt budżetowy (w % PKB)	4,2	9,7	8,2	3,5	2,1	2,1.
6	Saldo na rachunku bieżącym bilansu płatniczego (w % PKB)	-13,1	8,6	6,2	2,1	1,7	1,8
7	Dług publiczny (w % PKB)	19,7	36,7	44,7	41,9	40,6	42,5
8	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (w mld euro)	8,1	8,1	8,2	9,3	10,6	b.d.
9	Zadłużenie zagraniczne brutto (mld euro)	29,8	29,1	29,9	29,4	29,4	b.d.
10	Rezerwy dewizowe (w mld euro)	3,5	4,5	5,4	4,5	5,3	b.d.

* prognoza

Źródło: [Germany Trade & Investment, Mai 2011, Mai 2013].

Na skutek wzrostu bezrobocia i inflacji oraz ograniczenia wynagrodzeń (w sferze budżetowej w styczniu 2009 roku płace zredukowano o 20%) istotnie pogorszyła się sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych. Najuboższe rodziny ze względu na politykę cięć socjalnych otrzymały od państwa jedynie bardzo skromną pomoc finansową.

W listopadzie 2008 roku na progu bankructwa znalazł się Parex Banka – drugi pod względem wielkości bank na Łotwie, który w przeciwieństwie do innych dużych banków łotewskich nie został przejęty przez kapitał zagraniczny. Gdy klienci nagle wycofali z niego 10% depozytów (o łącznej wartości około 340 mln euro) właściciele i kierownictwo banku za ten stan rzeczy winą obciążyli władze Szwecji, które kilkanaście dni wcześniej przygotowały duży program pomocowy dla swoich banków, w tym także dla działających na rynku łotewskim poprzez spółki zależne Swedbanku i SEB. Część klientów Parex Banka, dowiedziawszy się o wprowadzeniu specjalnych gwarancji dla Swedbanku i banku SEB, wycofała z niego swoje oszczędności i wpłaciła je do banków z kapitałem szwedzkim, które uchodziły za znacznie bezpieczniejsze instytucje. Przed bankructwem Parex Banka został uratowany przez rząd łotewski, który w zamian za dokapitalizowanie przejął 85% jego akcji (w krótkim czasie odprzedał je inwestorom zagranicznym).

W wyniku błędów w polityce gospodarczej rządu i globalnego kryzysu gospodarczego Łotwa stanęła na skraju bankructwa. Na początku 2009 roku doszło w Rydze do protestów ulicznych ludności niezadowolonej z pogarszających się warunków życia, a w lutym zmienił się rząd na Łotwie. Zaczął on realizować drastyczny program oszczędnościowy uzgodniony jeszcze w 2008 roku z Międzynarodowym Funduszem Walutowym i donatorami z Unii Europejskiej. Zagraniczna pomoc finansowa dla Łotwy opiewała na łączną sumę 7,5 mld euro. Konieczne stały się głębokie cięcia w wydatkach państwa i zwiększenie podatków do tego stopnia, by deficyt budżetowy nie przekroczył 10% PKB. Z dniem 1 stycznia 2009 roku podniesiono na Łotwie podstawową stawkę podatku od towarów i usług (VAT) z 18% na 21%, a stawkę obniżoną zwiększono z 5% na 10%, a ponadto takie dobra, jak dostawa wody i usługi gastronomiczne, które wcześniej były opodatkowane obniżoną stawką VAT, objęto też stawką 21%. Podniesiono również akcyzę na benzynę i olej napędowy. Pewną rekompensatą za wyższe podatki pośrednie stało się obniżenie podatku dochodowego od osób fizycznych z 25% do 23%. Jednocześnie zredukowano o kilka tysięcy liczbę urzędników państwowych, obniżono wynagrodzenia w sferze budżetowej, dokonano cięć w wydatkach socjalnych i dokonano oszczędności w wielu innych obszarach finansów publicznych [Falkowski, Teichmann 2010, s. 42-44 i 53-57].

Na rząd łotewski wywierano naciski, by zrezygnował ze sztywnego powiązania łąta z euro albo przynajmniej zdevaluował krajową walutę, ale naruszyłoby to stabilność systemu bankowego kraju i utrudniło przystąpienie Łotwy do strefy euro. Dlatego rząd tym naciskom nie uległ.

4. Przewyciężenie kryzysu

Dzięki drakońskim cięciom wydatków budżetowych, zwiększeniu dochodów z tytułu podatków i koordynowanemu przez MFW międzynarodowemu pakietowi pomocowemu o łącznej wartości 7,5 mld euro udało się Łotwie po trzech latach uzdrowić finanse publiczne i wejść na ścieżkę dynamicznego wzrostu gospodarczego. Jednakże społeczeństwo zapłaciło za to bardzo wysoką cenę i w efekcie 10% mieszkańców kraju zdecydowało się na emigrację. W latach 2011-2013 PKB wzrósł odpowiednio o 5,3%, 5,2% i 4,4%. Łotwa stała się najszybciej rozwijającym się krajem UE. W 2012 roku deficyt budżetowy został zredukowany do 1,3% PKB, a dług publiczny do 40,6% PKB. Zmniejszyło się też bezrobocie do 9,5% w 2013 roku (zob. tab. 2). Wysokie tempo wzrostu gospodarczego Łotwa zawdzięcza kilku czynnikom, z których na szczególną uwagę zasługuje liberalna polityka ekonomiczna rządu, elastyczny rynek pracy i umiejętność elastycznego dostosowania się przedsiębiorstw do zmieniającej się sytuacji na rynku krajowym i rynkach zagranicznych.

5. Proces zastępowania lata wspólną walutą europejską

W czerwcu 2013 roku Komisją Europejską opublikowała sprawozdanie ze spełnienia przez Łotwę kryteriów konwergencji określonych w Traktacie z Maastricht. W sprawozdaniu stwierdzono, iż Łotwa osiągnęła wysoki poziom trwałej konwergencji gospodarczej ze strefą euro i przedstawia wniosek o podjęcie przez Radę decyzji w sprawie przyjęcia przez Łotwę euro z dniem 1 stycznia 2014 roku. Podstawą takiej oceny były pozytywne wyniki gospodarcze Łotwy osiągnięte w obszarach branż pod uwagę przez Traktat z Maastricht.

Średnia stopa inflacji w okresie 12 miesięcy do kwietnia 2013 roku wyniosła 1,3%, czyli znacznie poniżej wielkości referencyjnej wynoszącej 2,7% i prawdopodobnie utrzyma się poniżej tej wartości w dalszym okresie. Oczywiście Łotwa będzie musiała nadal prowadzić rozsądną politykę budżetową, utrzymując popyt krajowy na zrównoważonym poziomie, aby nie wpaść w nadmierną inflację.

O ile łączny deficyt budżetowy w 2010 roku wynosił w relacji do PKB 8,1%, o tyle w 2012 roku tylko 1,2% i według prognozy w 2013 roku nie powinien przekroczyć tego poziomu. Dług sektora publicznego (instytucji rządowych i samorządowych) pod koniec 2012 roku nie przekroczył 41% PKP. Łotwa zatem spełniła kryterium stabilności sytuacji budżetowej. Komisja Europejska zaleciła ECOFIN zakończenie procedury nadmiernego deficytu w odniesieniu do Łotwy.

W dwunastomiesięcznym okresie do kwietnia 2013 roku średnie długoterminowe stopy procentowe na Łotwie wynosiły 3,8%, czyli były poniżej wartości referencyjnej wynoszącej 5,5%. Oznacza to, że od 2010 roku znacznie obniżyły się różnice pomiędzy oprocentowaniem obligacji łotewskich a rentownością referencyjnych obligacji długoterminowych w strefie euro, co jest dowodem zaufania rynków finansowych do łotewskiej gospodarki.

Łat od 2 maja 2005 roku do końca 2013 roku, czyli znacznie dłużej niż przez minimalny wymagany okres dwóch lat, uczestniczył w mechanizmie kursowym ERM2. W ciągu dwóch lat poprzedzających ocenę kursu Łata w czerwcu 2013 roku nie odbiegał on od kursu centralnego o więcej niż $\pm 1\%$ i nie odnotowano żadnych napięć kursowych¹.

Wobec spełnienia kryteriów konwergencji Rada UE zatwierdziła przyjęcie Łotwy do strefy euro z dniem 1 stycznia 2014 roku. Już w lipcu 2013 roku ruszyła produkcja łotewskich monet euro, a Europejski Bank Centralny i krajowe banki centralne ze strefy euro zaczęły przywozić banknoty euro do banku centralnego Łotwy. W okresie od początku października do końca grudnia 2013 roku na Łotwie ceny były podawane w łatach i w euro. Prowadzono też kampanię na rzecz uczciwego przeliczania cen z jednej waluty na drugą. W listopadzie 2013 roku rozpoczęto dostawę banknotów i monet euro z banku centralnego do banków komercyjnych, a 10 grudnia ruszyła dostawa banknotów i monet z banków komercyjnych do firm, placówek detalicznych i operatorów automatów gotówkowych. Tego dnia rozpoczęto też sprzedaż „zestawów startowych” zawierających zestaw ośmiu nominalów monet euro.

1 stycznia 2014 roku na Łotwie weszły do obiegu banknoty i monety euro oraz nastąpiło przeliczenie rachunków bankowych na euro po kursie 1 EUR = 0,702804 LVL. Aby zapewnić płynne przejście z Łata na euro przez pierwsze dwa tygodnie waluty te równolegle występowały w obiegu i w obu można było płacić w całym kraju. Banknoty i monety Łata można było bezpłatnie wymieniać na euro w urzędach pocztowych (do 31.03.2014 r.) i w bankach komercyjnych (do 30.06.2014 r.), natomiast w łotewskim banku centralnym – Ļatvijas Banka wymiana banknotów i monet Łata będzie prowadzona bezterminowo. Od 15 stycznia 2014 roku prawnym środkiem płatniczym na Łotwie jest tylko euro².

Wprowadzenie euro nastąpiło bez problemów. W procesie zastępowania Łata wspólną walutą europejską podjęto środki ochrony konsumentów mające zapobiegać nieuzasadnionym podwyżkom cen i nadużyciom w procesie wymiany waluty. Wymienić tutaj można monitoring cen obejmujący również kontrole inspektorów oraz uruchomienie specjalnej linii telefonicznej, gdzie konsumenci mogli zgłaszać skargi na przedsiębiorców stosujących nieuczciwe praktyki handlowe.

W wyniku wprowadzenia euro na Łotwie ceny wzrosły zaledwie o ułamek procenta. Nie sprawdziły się więc prognozy przeciwników odejścia od Łata na rzecz euro, iż pociągnie to za sobą drastyczny wzrost cen. Szybko wystąpiły pozytywne efekty wejścia Łotwy do strefy euro: poprawa standingu kraju w ocenie międzynarodowych rynków finansowych i obniżenie kosztów obsługi zadłużenia.

Na Łotwie oczekuje się następujących korzyści z wprowadzenia euro:

¹ Komisja uznaje, że Łotwa jest gotowa do wprowadzenia euro w 2014 r. <http://europa.eu.rapid.press-release> (5.6.2013).

² Łotwa (od 1 stycznia 2014 roku), www.ecb.europa.eu/euro/changeover/latvia (21.3.2014).

- eliminacji kosztów transakcyjnych i ryzyka kursowego przy realizacji transakcji handlowych rozliczanych we wspólnej walucie europejskiej,
- wzrostu wymiany handlowej z krajami UE i utrzymania wysokiego tempa wzrostu gospodarczego,
- obniżenia stóp procentowych i łatwiejszego dostępu podmiotów gospodarczych do kapitału,
- umocnienia stabilizacji ekonomicznej kraju.

Przykład Estonii, kraju o podobnej gospodarce, który wcześniej wprowadził euro, wskazuje, iż uzyskanie przez Łotwę powyższych korzyści jest realne.

6. Zakończenie

Łotwa jest najmłodszym krajem należącym do strefy euro. Dla rządu decyzja w sprawie wprowadzenia euro była bardzo trudna ze względu na brak poparcia ze strony większości społeczeństwa, co wynikało z wysokiej ceny, jaką musiało ono zapłacić za ustabilizowanie finansów kraju, bez czego nie zostałyby spełnione kryteria konwergencji z Maastricht. Proces zastąpienia waluty krajowej wspólną walutą europejską przebiegał bez zakłóceń. Nie odnotowano znaczących podwyżek cen. Z wprowadzenia euro najbardziej zadowoleni są przedsiębiorcy uczestniczący w międzynarodowym obrocie gospodarczym ze względu na wyeliminowanie kosztów związanych z wymianą walut i większą transparentność cen. Korzyści z posiadania euro nie bez podstaw oczekuje cała gospodarka narodowa. Łotwa, będąc w strefie euro, czuje się silniej związana z centrum Europy i bardziej niezależna od Rosji.

Literatura

Dane statystyczne Eurostatu, www.eurostat.ec.europa.eu.

Falkowski K., Teichmann E. (red.) (2010), *Państwa bałtyckie i Europy Wschodniej. Reakcja na światowy kryzys gospodarczy i regionalny kryzys gazowy*, SGH, Warszawa 2010.

Germany Trade & Investment. Wirtschaftsdaten kompakt: Lettland, Stand: Mai 2011, www.gtai.de (23.03.2014).

Germany Trade & Investment. Wirtschaftsdaten kompakt: Lettland, Stand: Mai 2013, www.gtai.de (23.03.2014).

Gostomski E., 2009, *Dramatyczna sytuacja*, „Gazeta Bankowa” nr 50.

<http://europa.eu.rapid.press-release> (5.6.2013).

Łotwa (od 1 stycznia 2014 roku), www.ecb.europa.eu/euro/changeover/latvia (21.3.2014).

Schrader K., Laaser L., 1997, *Der Transformationsprozess in den baltischen Staaten: ordnungspolitische Fortschritte und strukturelle Anpassungsprozesse*, Kiel Working Papers No 783, Kiel.

THE LATVIAN WAY TO THE EUROPEAN MONETARY UNION

Summary: The main purpose of this paper is to trace the Latvian way to the European Monetary Union. This process could be divided into some stages, namely the economic transformation of Latvia, the financial crisis and the final adopting the euro as the official currency in this country. Latvia fulfilled the Maastricht criteria and as a result entered the Monetary Union in 2014, which is still perceived positively.

Keywords: Latvian lat, euro, euro convergence criteria.